

<https://doi.org/10.62837/2025.8.321>

ARIFƏ ƏZİZ QIZI ZEYNALOVA
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Naxçıvan Dövlət Universiteti
arifezeynalova9@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-4556-2348>

MURAD QƏNBƏROV
Naxçıvan Dövlət Universitetinin Tarix-filologiya fakültəsinin Azərbaycan
dili və ədəbiyyat müəllimliyi ixtisası üzrə III kurs tələbəsi
qenberovmurad742@gmail.com
ORCID-İD-0009-0002-5709-280X

ELXAN YURDOĞLUNUN “NAXÇIVAN DASTANI” ƏSƏRİNİN DİL-ÜSLUB XÜSUSİYYƏTLƏRİ XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycan ədəbiyyatının gənc və istedadlı nümayəndələrindən biri olan Elxan Yurdoğlunun yaradıcılığı araşdırılmış, şairin dil və üslub xüsusiyyətləri tədqiqata cəlb edilmişdir. Tədqiqatın əsas obyektini kimi şairin bədii irsində mühüm yer tutan “Naxçıvan dastanı” poeması seçilmişdir. Məqalədə şairin yaradıcılığında Naxçıvanın tarixi-etnik yaddaşı, milli-mənəvi dəyərləri, folklor ənənələri və xalq yaradıcılığının zəngin elementləri bədii təsvir vasitələrinin köməyi ilə oxucuya çatdırılır. Tədqiqat işində poemadakı əsas məqamlar üç istiqamətdə təhlil olunmuşdur: birincisi, şairin özünəməxsus ifadə tərzini və fərdi yaradıcılıq üslubu; ikincisi, əsərdə işlədilən onomastik vahidlərin məzmun və funksional xüsusiyyətləri; üçüncüsü, Naxçıvan bölgəsinə xas dialekt xüsusiyyətləri və el-oba adət-ənənələrinin poetik təqdimatı.

Məqalədə Elxan Yurdoğlunun dil-üslub xüsusiyyətlərinin araşdırılması müasir Azərbaycan dilçiliyinin aktual məsələlərindən biri kimi qarşıya çıxarılır. Çünki gənc nəsillərin nümayəndələrinin yaradıcılığının öyrənilməsi milli ədəbiyyatımızın inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirmək baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. “Naxçıvan dastanı” əsəri üzərində aparılan elmi təhlillər həm əsərin dil-üslub xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi, həm də müasir ədəbiyyatda milli-mənəvi dəyərlərin poetik inikasını baxımından maraqlı nəticələri ortaya qoyur.

Açar sözlər: Elxan Yurdoğlu, Naxçıvan dastanı, dil və üslub xüsusiyyətləri, onomastik vahidlər, milli-mənəvi dəyərlər, bədii təzad, toponimlər, antroponimlər, ktematonimlər

GİRİŞ

Azərbaycan bədii-ədəbi dilinin tarixi inkişaf mərhələləri və yaranan elmi-tədqiqat əsərləri dilimizin zənginliyini, dərinliyini və özünəməxsusluğunu aydın şəkildə ortaya qoyur. Azərbaycan ədəbiyyatı müxtəlif tarixi dövrlərdə müxtəlif ictimai, mədəni və siyasi məsələlərlə qarşı-qarşıya qalmışdır. Bu məsələlərdən bəziləri xalqımızın mədəni irsinə təsir etsə də, ən mühüm və həssas məsələlərdən biri məhz ədəbiyyatımızda dilin rolu və dilin qorunması ilə bağlıdır. Tarixin müəyyən mərhələlərində əsərlər fərqli dillərdə yazılsa da, zaman keçdikcə, xüsusən də qədim dövrlərdə Azərbaycan dilində yazmaq ənənəsi güclənməyə başlamışdır. Lakin əlifba məsələlərində müəyyən çətinliklər və dəyişikliklər də ortaya çıxmış, bu da bəzən dilin inkişafına mane olan amillərdən biri olmuşdur.

Klassiklərimizin yaratdığı əsərlərin müəyyən bir hissəsi ərəb, fars, türk dillərində yazılsa da, Azərbaycan ədəbi dilində yazılan nümunələr də az olmamışdır. Məsələn, Şeyx İzzəddin Həsənoğlunun Azərbaycan dilində yazdığı qəzəllər bu baxımdan xüsusi qeyd olunmalıdır. Ədəbiyyatımızda dil mövzusu təkcə bir texniki məsələ kimi deyil, həm də milli kimliyin ifadəsi kimi dəyərləndirilmiş, bir çox şairin yaradıcılığında bu mövzunun poetik və fəlsəfi təhlili aparılmışdır. Ümumiyyətlə, ədəbiyyatımızda dil problemi və dilin qorunması məsələsi həmişə ən aktual mövzulardan biri olmuşdur. Xalqın milli-mənəvi dəyərlərinin başlıca sütunlarından biri məhz onun dilidir.

Azərbaycan xalqı zaman-zaman tarixi şəxsiyyətlər – ədəbiyyatşünaslar, dilçilər, rəssamlar, bəstəkarlar, müğənnilər, alimlər yetişdirdiyi kimi, şair və yazıçıları ilə də tanınmışdır. Nizamilər, Füzulilər, Vaqiflər, Mirzə Cəlillər, H.Cavidlər, Ə.Cavadlar, S.Vurğunlar, B.Vahabzadələr, M.Arazlar və s. yazarların əsərləri maraqlı dil faktları ilə zəngindir. XXI əsr Azərbaycan yazıçılarından M.İsmayıl, Z.Yaqub, R.Rövşən, R.Behrudi, B.Vəziroğlu, X.Kərimli, Y.Məmmədov, A.Yadigar və s. bu kimi orta və gənc nəsillər şairlərimizin dil zənginliyi elmi tədqiqat baxımından diqqətimizi cəlb edir. Azərbaycan dilinin tarixi keçmişini, adət-ənənələrini, milli-mənəvi dəyərlərini əks etdirən əsərlər dilçiliyin vacib məsələlərindən biri kimi qarşımıza çıxır. Maraqlı haldır ki, şair və yazıçılarımızın əsərlərində xalqımızın tarixi, etnik, mədəni, sosial həyatı əks olunmaqla yanaşı, bu əsərlərdə Azərbaycan dilinə məhəbbət, hörmət, Azərbaycan dilinin qrammatik quruluşuna dair fundamental nəzəri məlumatları özündə ehtiva edən praktik cəhətlər də geniş şəkildə əks olunmuşdur. Onu da qeyd edək ki, şair və yazıçılar öz əsərlərində xalqımızın tarixini, mədəniyyətini, mənəvi potensialını əks etdirməklə bərabər, dil xüsusiyyətlərini də əks etdirmişlər. Elə buna görə də “şairlərin və yazıçılarımızın əsərləri müxtəlif parametrlərlə tədqiq olunmaqla yanaşı, onların dil xüsusiyyətləri də araşdırılmalıdır” (1, s. 489).

Azərbaycan ədəbiyyatının mühüm qollarından birini təşkil edən Naxçıvan ədəbi mühitində də dil mövzusu, milli kimlik və mənəvi dəyərlər xüsusi yer

tutmuşdur. Burada fəaliyyət göstərən bir çox şairlər öz əsərlərində həm ədəbi dilimizin zənginliyini, həm də milli-mənəvi irsimizi poetik şəkildə ifadə etmişdir.

Naxçıvan ədəbi mühitinin gənc, lakin məhsuldar qələm sahiblərindən biri olan Elxan Yurdoğlunun yaradıcılığında da dil və üslub məsələləri xüsusi diqqət çəkir. Onun əsərləri həm Azərbaycan ədəbi dilinin gözəlliyini, həm də fərdi yaradıcılıq üslubunun özünəməxsus xüsusiyyətlərini əks etdirir.

Şairin diqqəti çəkən əsərlərindən biri olan “Naxçıvan dastanı” həm mövzu baxımından, həm də dil-üslub xüsusiyyətlərinə görə milli ədəbiyyatımızın dəyərli nümunələrindən sayılır. Əsərin dil xüsusiyyətlərinə keçməzdən əvvəl, onun ədəbiyyatımızdakı və milli mədəniyyətimizdəki yeri barədə danışmaq vacibdir. Elxan Yurdoğlu bu əsərində Naxçıvanın təbiət gözəlliklərini, qədim tarixini, xalqın milli dəyərlərini, adət-ənənələrini böyük sevgi ilə təsvir edir. Əsərdə təkcə təbiət mənzərələri deyil, həm də tarixi hadisələr, abidələr, folklor motivləri poetik boyalarla əks olunmuşdur. Bunu aşağıdakı misralarda aydın şəkildə görürük:

Mənim can nəfəsim, mənim can yurdum,
Sözlə qol-boyundu tufandan bəri.
Sirrini daşlara yazıb saxlayır,
Nuh tufanı dinib, yatandan bəri.
Hər daş bir əsərdi Gəmiqayada,
Tarix kitabımın vərəqi daşdı.
Burda tarix dərsim daş üstündədi,
Daşdı deyib keçmə, hər daş yaddaşdı (2, s. 7).
Oxu Nuh babamın əlifbasını –
Göy ayrı, yer ayrı, su ayrı yazı.
Ətrafa yayılmış daşları oxu –
O ayrı yazıdı, bu ayrı yazı (2, s. 8)

Bu təsvirlərdən də göründüyü kimi, “Naxçıvan dastanı” əsəri Naxçıvan üçün yalnız bir poetik mətn deyil, həm də dəyərli sənət nümunəsi, mədəniyyət salnaməsidir. Əsərin süjeti bütövlükdə Naxçıvanın zənginliklərini, tarixi yaddaşını və mənəvi irsini gələcək nəsillərə çatdırmaq məqsədi daşıyır. Elxan Yurdoğlu yaradıcılığının çoxşaxəli olması onun Naxçıvan ədəbi mühitində özünəməxsus iz qoymasına səbəb olmuşdur. Şairin əsərlərində yalnız milli-mənəvi dəyərlər deyil, həm də insan hissləri, duyğular, vətən sevgisi müxtəlif formalarda öz əksini tapır.

Şairin poetik dili həm mövzu rəngarəngliyində, həm də ifadə tərzinin təbiiliyində özünü göstərir. Onun yaradıcılığında sözlərin yerli-yerində işlənməsi, söz zənginliyi və şairin fərqli yanaşma tərzini diqqətimizi çəkir. Elxan Yurdoğlu sadə, anlaşılıq, eyni zamanda bədii təsir gücü yüksək olan, həm xalq danışığı üslubunun, həm də ədəbi dilin gözəlliklərini bir araya gətirən şairdir. Bu isə onun əsərlərinin daha geniş auditoriya tərəfindən maraqla qarşılanmasına səbəb olur.

Əsərin ilk misralarında özünü göstərən bədii ifadə və təsvir vasitələrinin zənginliyi, şairin dil xüsusiyyətlərinin gözəlliyi barədə aydın təsəvvür yaradır. Şeirdə belə deyilir:

Bu div dünyamızın cırtan şəhəri
Divlər dünyasına tutub səfəri.
İlk addımı – tarixin ilk sözüdür.
Altı-üstü tarixin lap özüdür (2, s. 4).

Bu misralarda diqqəti ilk növbədə dildə bədii təzadın yaradılması cəlb edir. Birinci misrada işlənmiş “bu div dünyamızın cırtan şəhəri” ifadəsində “div” və “cırtan” sözləri antonim-antiteza kimi, yəni bədii təzad vasitəsi ilə təqdim olunur. İkinci misrada isə “cırtan şəhərin” “divlər dünyasına” səfərə çıxması həm məzmun, həm də obrazlılıq baxımından dərin bir təzad yaradır. Burada söhbət təkcə leksik antonimlikdən getmir, həm də məna baxımından qarşılaşdırma mövcuddur. Bu cür dərin təzad yaratmaqla şair təkcə sözlərin qarşılaşdırılmasını deyil, həm də ideyanın özündə ziddiyyətli bir harmoniyasını qurur.

Ənənəvi olaraq təzad yaratmaq üçün əsasən antonim sözlərdən istifadə olunsada, Elxan Yurdoğlu bu nümunədə sadəcə sözlər üzərində deyil, fikirlərin üzərində də təzad qurmuş, “dünya” və “cırtan” anlayışlarını bədii ziddiyyət formasında təqdim etmişdir. Bu isə onu göstərir ki, şair yaradıcılığında Azərbaycan dilinin bütün dil-üslub imkanlarından maksimum dərəcədə istifadə edir, sözün mənasını və emosional yükünü çox incə şəkildə işləyir.

Əsərdə diqqəti cəlb edən digər bir məqam isə “Gəmiqaya” toponiminin poetik təhlilidir. Şair bu hissəni belə ifadə edir:

Gəmiqaya – Gəmi və qaya,
Qaranquş yaylağı.
Nəbi yurdu Nuh nəbinin
İlk məskəni, ilk oylağı (2, s. 12).

Göründüyü kimi, şeirdə bir sıra onomastik ifadələrdən istifadə olunmuşdur. Yalnız bu bir bəndin özündə Naxçıvanın bir çox tarixi və coğrafi məkanlarının adları çəkilir. “Gəmiqaya” və “Qaranquş yaylağı” toponimləri, “Nəbi” və “Nuh” antroponimləri əsərin məzmununu zənginləşdirən, oxucuya həm tarixi, həm də mədəni məlumat verən bədii vasitələrdir. Ədəbiyyatda poetik onomastik vahidlərin işlənməsi olduqca vacibdir. Çünki xalqın tarixini, mədəniyyətini və mənəvi irsini tanıdan əsas faktorlardan biri onun ədəbi nümunələridir. Ədəbiyyatda xalqın tarixi, dili, məkan adları, tanınmış şəxsiyyətləri, yer, dağ, çay adları, ümumən onomastik vahidləri təbliğ olunduqda, həmin xalqın mədəni səviyyəsi, tarixi, milli dəyərləri daha da artır. Elxan Yurdoğlunun bu əsərində onomastik vahidlərin istifadəsi həm milli kimliyin qorunmasına, həm də Naxçıvanın mədəni-tarixi irsinin geniş şəkildə öyrənilməsinə və tanıtılmasına xidmət edir.

Elxan Yurdoğlunun əsərlərində çox sayda müxtəlif onomastik vahidlərdən istifadə olunur ki, bu onomastik vahidlərin də mənzərəsi aşağıdakı formada özünü göstərir:

1. **Antroponimlər:** “Babək”, “Cavid”, “Dağyunus”, “Dəmirçioğlu”, “Elxan Yurdoğlu”, “Eynəli Sultan”, “Heyran xanım”, “Koroğlu”, “Məmməd Araz”, “Memar Əcəmi”, “Mirzə Cəlil”, “Nemətullah”, “Nuh”, “Ordubadi”, “Qəmküasar”, “Qorqud”, “Qönçəbəyim”, “Rza Təhməsib”, “Sidqi”, “Səbri”, “Təmleyxa”, “Yunus”, “Əziz Şərif” və s.

2. **Toponimlər:** “Ağrıdağ”, “Batabat”, “Duzdağ”, “Gəmiqaya”, “İlanlı dağ”, “Kəbə”, “Məkkə”, “Mömunə Xatın”, “Qarıcığ”, “Qaranquş yaylağı”, “Şərur”, “Ölinca”, “Əshabi-Kəhf” və s.

3. **Ktematonimlər (İdeonimlər):** “Cəngi”, “Köçəri”, “Peyğəmbər”, “Qalalı”, “Ruhani”, “Şərili”, “Tello”, “Tənzərə”, “Urfani”, “Xəyyam” və s.

4. **Hidronimlər:** “Araz” (Qeyd edək ki, şairin bu əsərində hidronimlərin işlənməsi qismən azdır).

Yuxarıda qeyd olunan onomastik vahidlərin hamısı əsərin zəngin onomastik qatlara malik olduğunu təsdiqləyir. Onu da vurğulamaq lazımdır ki, antroponimlərin çoxu məhz Naxçıvanlı ədiblərin, tarixi və mədəni şəxsiyyətlərin adları ilə bağlıdır. Bu da əsərin mahiyyətinə, yəni Naxçıvan torpağının bütün imkanlarını və mədəni irsini ortaya qoymaq məqsədinə uyğun gəlir.

Antroponimlərə diqqətlə baxdıqda, eyni zamanda Naxçıvanın tarixini və keçmişini əks etdirən adlar (Nuh, Dağyunus, Təmleyxa, Mömunə Xatın, Babək, Dəmirçioğlu, Memar Əcəmi və s.) açıq şəkildə görünür. Bu, əsərin tarixi kontekstini daha da zənginləşdirir və onun mədəni dəyərini artırır.

Onomastik zənginlik yalnız antroponimlərlə məhdudlaşmır. Əsərdə işlənən toponimlərin hamısı demək olar ki, Naxçıvan coğrafiyasına məxsusdur. Bu məkan adları əsərə xüsusi rəng qatır, oxucunu Naxçıvanın təbii və tarixi mühitinə aparır, onun ruhunu hiss etdirməyə kömək edir. Məsələn, “Əshabi-Kəhf” barədə şeirdə verilən təsvirlər olduqca aydın və rəngarəngdir:

Hər gün öldürülür yüzlərlə adam,
Bu zülmətə dözməyir vəkil Təmleyxa.
Altı dostu ilə şəhərdən qaçır,
Sığır mağara olan bir dağa.
Bir də yanlarında sadıq bir köpək,
Düz üç yüz doqquz il yuxu yatırlar.
Bir gün oyananda ərzaq almaqçün,
Birini şəhərə yola salırlar (2, s. 28).

Burada verilən təsvirlər yalnız əsərin mövzusunı deyil, həm də Naxçıvanda “Əshabi-kəhf” in qədim tarixini və mifologiyasını ustalıqla əks etdirir. Digər tərəfdən, əsərdə istifadə olunan ktematonimlər Naxçıvan mədəniyyətinin müxtəlif

qatlarını açıb göstərən əsas cəhətlərdəndir. “Ruhani”, “Cəngi”, “Köçəri”, “Urfani” kimi anlayışlar Naxçıvanın zəngin etno-mədəni irsinin ayrılmaz hissəsidir. Şairin bu ideonimləri yerli-yerində işlətməsi, onların mənəvi və sosial əhəmiyyətini vurğulaması, əsərin mədəni təbəqəsini daha da zənginləşdirir:

Mənim birliyimin möhürü olub,
“Köçəri”, “Urfani”, “Tello”, “Tənzərə”.
Yorulmaq bilmədən yallı gedərdim,
“Şərili”, “Qalalı” ayrı mənzərə (2, s. 40).

Bu misralar vasitəsilə şair, Naxçıvanın milli adət-ənənələrini, folklorunu və mədəni dəyərlərini vurğulayır, həm də oxucuya bu zənginliyin fərqli cəhətlərini təqdim edir.

Nəticə olaraq, əsərdə işlənən bütün onomastik vahidlər, antroponimlər, toponimlər, ktematonimlər və hidronimlər əsərin bədii-estetik təsirini artırmaqla yanaşı, Naxçıvanın tarixi-mədəni kimliyini də ortaya qoyur. Bu baxımdan, Elxan Yurdoğlunun “Naxçıvan dastanı”nda işlənən dil vahidləri, xüsusən onomastik vahidlər öz zənginliyi və mədəni dərinliyi ilə ədəbiyyatımızda yer tutan əsərlərdəndir.

Şairin “Naxçıvan dastanı” əsərində işlədilən toponimlər də yalnız poetik obraz kimi deyil, həm də dilçilik baxımından maraqlı araşdırma materialı kimi diqqət çəkir. Məsələn,

... Nuhçıxan şəhərim belə yaranıb,
Naxçıvan şəhərim belə yaranıb.
Dünyayı bəzəyən Nəqşi-cahanım,
Canməkan şəhərim belə yaranıb (2, s. 14).

Bu misralarda işlədilən Nuhçıxan, Naxçıvan və Nəqşi-cahan toponimləri müxtəlif dil qatlarını təmsil edir:

Nuhçıxan – morfoloji quruluşuna görə mürəkkəb toponimdir: “Nuh” (antroponim, dini-epik mənbədən gələn şəxs adı) + “çıxan” (feildən düzəlmiş sifət). Etimoloji mənası “Nuhun çıxdığı yer”dir. Xalq əfsanələrinə görə, Nuh tufanından sonra gəmi bu ərazidəki dağın başında dayanmış, Nuh və ailəsi buradan yer üzünə yayılmışdır. Fikrimizcə, Nuh peyğəmbərin ya övladları, ya da dünya tufanından sonra formalaşmış insan toplusu müqəddəs peyğəmbər tərəfindən yaradılmış yaşayış məskəninə onun şərəfinə Nuhçıxan adını vermişdir. Nuhçıxan Nuhun törəmələrinin və ya ən yaxın tərəfdarlarının formalaşdırdığı yaşayış məskəninin adıdır. Nuhçıxan sözü Naxçıvan adının ilkin variantı, yaxud ilk əsas variantlarından biridir:

- Nuhçıxan - Naxçıvandır. Yəni Naxçıvan Nuh peyğəmbərin gəlib çatdığı məkandır.

- Nuhçıxan - Nuhun özünün və övladlarının məskən salıb yaşadığı yerdir.

- Nuh peyğəmbərin dünya tufanı bəlasından xilas olub, yenidən bəşəriyyətə qaytarıldığı yer Nuhçıxandır - Naxçıvandır. Yəni Nuh peyğəmbər yeni həyata buradan başlamışdır.

Naxçıvan – fonetik baxımdan “Nuhçıxan” formasının tarixi səs dəyişməsi nəticəsində formalaşmışdır. Burada $h \rightarrow x$ səs dəyişikliyi, həmçinin $ı \rightarrow a$ vokal transformasiyası müşahidə olunur. Bu dəyişmə Orta əsr Azərbaycan dilində bəzi sözlərdə də rast gəlinən tipik fonetik assimilyasiya hadisəsinin nümunəsidir. Ən qədim yer adlarından olan “[Naxçıvan](#)” toponiminin müxtəlif etimoloji yozumları mövcuddur. Qədim rəvayət və [miflərə](#) əsaslanan bir sıra antik və orta əsr tarixçi və coğrafiyaşünasları Naxçıvan şəhərinin e.ə. 1539-cu ildə salındığını göstərmişlər. [Brokhaus və Efronun ensiklopedik lüğətində](#) də Naxçıvan şəhərinin əsasının e.ə. 1539-cu ildə qoyulduğu qeyd edilir. Müasir elmdə isə Naxçıvan şəhərinin əsasının e.ə. 1500-cü ildə qoyulması fikri qəbul edilməkdədir.

Əsrlər boyu Naxçıvan bölgəsi siyasi və strateji cəhətdən olduqca əhəmiyyətli bölgələrdən biri olmuşdür. Qədim Oğuz yurdu olan bu bölgədə vahid türk mədəniyyətini, türk yaşam tərzini, türk tarixini özündə əks etdirən yüzlərlə tarixi və memarlıq abidələrinə rast gəlmək mümkündür. Tarixin bütün mərhələlərində Şərqlə Qərbi bir-birinə bağlayan mühüm karvan yollarının keçdiyi bu bölgə zəngin ticarət karvanlarının, əzəmətli orduların, diplomatik elçilik heyətlərinin, macərə axtaran səyyahların diqqət mərkəzində olmuş, müsəlman, qeyri-müsəlman səyyahların və coğrafiyaşünasların əsərlərinin mövzusunə çevrilmişdir.

Nəqşi-cahan – ərəb-fars mənşəli mürəkkəb toponimdir: “nəqş” (ərəbcə “naxış”, “bəzək”) + “cahan” (farsca “dünya”). Semantik baxımdan “dünyanın bəzəyi” mənasını verir. Əsərdə bu toponim poetik hiperbola kimi işlədilərək Naxçıvanın gözəlliyini və mədəni dəyərini vurğulayır.

Bu toponimlərin istifadəsi yalnız bədii mətnin poetikasını gücləndirmir, həm də tarixi-fonetik dəyişmələri, müxtəlif dil qatlarının qarşılıqlı təsirini nümayiş etdirir.

Fonetik baxımdan “Nuhçıxan $\rightarrow$ Naxçıvan” keçidi Azərbaycan dilində assimilyasiya və dissimilyasiya hadisələrinin tarixi nümunələrindəndir. Burada “*h*” səsinin “*x*” səsinə çevrilməsi səsin boğaz səslərindən arxa-damaq səslərinə keçidi göstərir. Morfoloji baxımdan isə bu toponimlər əsasən mürəkkəb sözlərdən ibarətdir, kök + şəkilçi və ya kök + kök birləşməsi ilə yaranır.

Şairin yaradıcılığında, xüsusilə də “*Naxçıvan dastanı*” əsərində xalq hikmətinə məxsus atalar sözlərinin istifadəsi də xüsusi yer tutur. Bu, dilçilik baxımından frazeoloji vahidlərin poetik mətnə inteqrasiyasının uğurlu nümunəsidir. Məsələn, aşağıdakı bəndə diqqət yetirək:

Boşuna deməyib müdrik babalar,
Onların sözündə minbir hikmət var.
Oğul, keçmişini bilməyənlərin,
Başqaları qurar gələcəyini (2, s. 18).

Burada “Keçmişini bilməyənlərin gələcəyini başqaları qurar” fikri Azərbaycan atalar sözləri sistemində tarixi yaddaşı qorumağın vacibliyini ifadə edən sabit söz birləşməsidir.

“Naxçıvan dastanı” əsəri eyni zamanda xalq ədəbiyyatına aid bəzi nümunələrdən istifadə olunmaqla yazılmışdır. Bu baxımdan, əsərdə şifahi xalq ədəbiyyatına məxsus elementlərin işlədilməsi müəyyən dialekt xüsusiyyətlərinin də ortaya çıxmasına səbəb olmuşdur. Bu üslubi xüsusiyyətlər əsərin dilində həm ədəbi dilin, həm də xalq danışığı dilinin izlərini aydın şəkildə görməyə imkan verir. Əsərin Əshabi-Kəhf ilə bağlı hissəsində istifadə edilən toponim də bu dialekt xüsusiyyətlərini əks etdirən nümunələrdən biridir. Ədəbi dildə “Əshabi-Kəhf” şəklində işlənən bu toponim əsərdə dialekt formasında “Asəfkəf” kimi təqdim olunmuşdur. Bu formanın fonetik quruluşuna nəzər salındıqda, bir sıra fonetik hadisələrin baş verdiyi müşahidə olunur. Ədəbi dildə iki hissədən ibarət olan söz dialekt formasında birləşdirilərək tək söz kimi tələffüz edilir ki, bu da fonetik sadələşmə ilə nəticələnir. Bu proses zamanı bəzi sait və samitlərin ixtisarı baş verir, yəni söz eliziya (səsdüşümü) hadisəsinə məruz qalır. Xüsusilə, əsərdə “a”, “i” saitləri ilə “h” və “b” samitlərinin düşməsi qeydə alınır. Bundan əlavə, sözün əvvəlindəki “ə” səsi dialekt tələffüzündə “a” səsi ilə əvəzlənmişdir ki, bu da səs əvəzlənməsi hadisəsinə nümunədir. Sözün birinci komponenti olan “Əshabi” hissəsi dialekt variantında “Asəf” formasında işlədilmişdir. Burada, həmçinin proteza (səsartımı) hadisəsi də mövcuddur: sözün sonuna əlavə “f” samiti gətirilmişdir. Bu fonetik dəyişmənin məqsədi çoxlu səs ixtisarına məruz qalan sözü danışığı dilinin fonetik sistemində uyğunlaşdırmaq və onun tələffüzünü asanlaşdırmaqdır. Ümumilikdə, bu nümunədə aşağıdakı fonetik hadisələr qeydə alınır: Eliziya (səsdüşümü) – “Əshabi-Kəhf” → “Asəfkəf” formasında a, i saitləri ilə h, b samitlərinin düşməsi nəticəsində söz qısalmış və tələffüz yüngülləşmişdir; Səs əvəzlənməsi – sözün əvvəlindəki “ə” səsinin “a” ilə əvəz olunması (“Əshabi” → “Asəf”), bu, dialekt fonetikasi üçün xarakterikdir; Birlikləşmə – iki hissəli sözün bir tam kimi tələffüz olunması (“Əshabi” + “Kəhf” → “Asəfkəf”), fonetik sadələşmə və ahəngin möhkəmlənməsinə gətirib çıxarır; Proteza (səsartımı) – sözün sonuna bir samitin (f) artırılması (“Asəf” → “Asəfkəf”) tələffüzün ahəngini və sözün danışığı dilinə uyğunlaşdırılmasını təmin edir; Konsonantın qorunması – ikinci hissədəki “k” samitinin saxlanılması (“Kəhf” → “Kəf”) sözün mənasının tanınmasını qoruyur. Bu nümunə həm dialektoloji, həm də fonetik baxımdan “Naxçıvan dastanı”nın dilinin zənginliyini və onun xalq danışığı dili ilə ədəbi dil arasında körpü rolunu oynadığını aydın şəkildə göstərir.

Elxan Yurdoğlu yaradıcılığında heca vəznində maraqlı şeirlərə yer verilə də sərbəst seirə müraciət də davamlıdır. Bədii ovqatın canlandırılmasında sərbəst şeirin əhəmiyyəti böyükdür. Çünki bu şeir formasında qafiyə gözəlliyi ikinci plandadır, burada məna əsasdır. Məna bolluğu sözün bədii tutumunu, sanbalını çoxaldır, çəkisini ağırlaşdırır. Lakin, sözsüz ki, hecanın axarına düşən misralar ritmi ilə daha yüksəkdə dayanır (1, s. 484). Heca vəznində bir çox şairlərin əsərlərinə rast gəlmək mümkündür, lakin hər şairin öz üslubu vardır və Elxan Yurdoğlu üslubu heca vəznində də özünü göstərir:

Əlincə sərt üzlü dözümlü heykəlim,
Başucalığımıdır İlanlı dağım.
Qadına sevgimdir Mömünə Xatın,
Batabat gözəllik füsunkarlığım (2, s. 41).

Poetik söz ustaları təkcə dilin sözlərini işlətməklə kifayətlənmir, bəzən elə söz və birləşmələr yaradırlar ki, leksik tərkibdə onlara rast gəlmirsən və ya, həmin sözlərin ümumxalq dilinə qarışacağı olmur. Bu söz və ifadələr sairin ürək, hiss, həyəcan sərfi ilə düşüncə gərginliyindən, fikir zərurətindən yaranır və onun fərdi üslubunu formalaşdırır. Bu dil faktlarının ürəkdən şeirə, şeirdən ürəklərə qədər yolu var və onların təsiri sərhəd tanımır. Elxan Yurdoğlunun əsərlərinin çoxunda yeni çalar, yeni məna tapmaq mümkündür. Onun şeirləri adi nəzmdən uzaq, şirin və təsirli ifadələrlə zəngindir. O, bəzən sadə dil vahidlərini üslubun taxt-tacı səviyyəsinə qaldıra bilir. Hiss edirsən ki, bütün bunlar misralara şairin ruhundan tökülür (1, s. 487).

NƏTİCƏ

Azərbaycan ədəbi dilinin bədii əsərlər əsasında təhlili və qiymətləndirilməsi vacib məsələlərdəndir. Bu iş yalnız müəyyən dövrlərlə məhdudlaşmamalı, bütün zamanlarda yazılmış əsərlərə tətbiq edilməlidir. Belə yanaşma həm ədəbi dilin inkişafını izləmək, həm də dilin bədii-estetik imkanlarını daha dərinə dərk etmək baxımından əhəmiyyətlidir.

Elxan Yurdoğlunun “Naxçıvan dastanı” poemasının dili və üslubu xüsusilə diqqəti cəlb edir. Bu əsər vasitəsilə şairin dil üslubunun ümumi mənzərəsini yaratmaq, onun poetik düşüncə tərzini müəyyənləşdirmək mümkündür. Əsər həm dil, həm də üslub baxımından müəllif yaradıcılığının mühüm göstəricilərindən biridir.

“Naxçıvan dastanı”nda xalq adət-ənənələri, milli-mənəvi dəyərlər və tarixi yaddaş zəngin ifadə vasitələri ilə, əlavə bədii boyalarla təqdim olunmuşdur. Bu məqamlar əsərə milli ruh qatmaqla yanaşı, onun bədii dəyərini də artırır.

Əsərdə dialekt formaları da öz əksini tapır. Onların ümumi təsnifatı aparılmış, fonetik dəyişmələri və bölgəyə məxsus dil xüsusiyyətləri bədii mətnin təbii axarına uyğun şəkildə təqdim olunmuşdur. Bu da əsərin həm linqvistik, həm də etnoqrafik baxımdan əhəmiyyətini artırır. Poemada, həmçinin folklor nümunələrindən də istifadə olunması və həmin elementlərin əsərin ümumi fərdi üslubuna uyğunlaşdırılması şairin sözdən istifadə bacarığının gücünü nümayiş etdirir. Bu yanaşma həm ənənə ilə müasirliyi vəhdətdə təqdim edir, həm də əsərə xüsusi bədii ahəngdarlıq bəxş edir.

Ümidvarıq ki, Elxan Yurdoğlu bundan sonra da yeni əsərləri ilə ədəbiyyatımıza öz töhfələrini verəcək, dilimizi zənginləşdirəcək.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. A.Qurbanov. Azərbaycan onomologiyasının əsasları. Bakı, 2019

2. Azərbaycan dilinin üslubiyatı. Elmi, rəsmi və eristolıyar üslublar. Bakı, Elm, 1990
3. Elxan Yurdođlu, Mən sözə şöykənmişəm, Naxçıvan, “Əcəmi” Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi. 2025, 592 s.
4. Elxan Yurdođlu, Naxçıvan dastanı (poma), Naxçıvan, “Əcəmi” Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi. 2019, 44 s.
5. S.Cəfərov. Müasir Azərbaycan dili (Leksika). Bakı, 2007
6. Mübariz AĞALARLI Cahanın Nəqşi - Naxçıvan səyyah və coğrafiyaşünasların gözü ilə...Azərbaycan qəzeti. 06 Oktyabr 2025

ABSTRACT
LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF ELXAN YURDOĐLU’S
“NAXCHIVAN EPIC”

This article examines the literary work of Elxan Yurdođlu, one of the talented young representatives of Azerbaijani literature, with a particular focus on the linguistic and stylistic features of his writing. As the primary object of study, the poem “*The Nakhchivan Epic*” - a significant piece within the poet’s artistic legacy — was selected. In this work, the historical-ethnic memory of Nakhchivan, its national and spiritual values, folklore traditions, and the rich elements of oral creativity are conveyed to the reader through artistic means of expression.

The research analyzes the poem in three main directions: first, the poet’s distinctive mode of expression and individual creative style; second, the semantic and functional features of the onomastic units employed in the text; and third, the poetic presentation of dialectal characteristics specific to the Nakhchivan region, along with its local customs and traditions. The study revealed that Elxan Yurdođlu skillfully incorporated dialect words, folklore style, and historically rooted imagery, thereby enhancing the national spirit of the literary text.

The article also emphasizes that the study of Elxan Yurdođlu’s linguistic and stylistic features is one of the relevant issues in contemporary Azerbaijani literary criticism. This is because analyzing the works of young writers helps determine the developmental directions of national literature. In this regard, the analysis of “*The Nakhchivan Epic*” not only identifies the poet’s individual creative style but also yields valuable insights into the poetic reflection of national and spiritual values in modern literature.

Keywords: Elxan Yurdođlu, Nakhchivan Epic, language and style, onomastic units, national and spiritual values

Аннотация
ЯЗЫКОВЫЕ И СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ
ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЭЛХАНА ЮРДУОГЛУ «НАХЧЫВАНСКИЙ ЭПОС»

В статье исследуется творчество одного из молодых и талантливых представителей азербайджанской литературы — Элхана Юрдуоглу, с особым вниманием к его языковым и стилистическим особенностям. В качестве основного объекта исследования выбрана поэма «Нахчыванский эпос», занимающая значимое место в художественном наследии поэта. В произведении через художественные средства передаются историко-этническая память Нахчывана, национальные и духовные ценности, фольклорные традиции и богатые элементы народного творчества.

В исследовании ключевые аспекты поэмы проанализированы по трём направлениям: во-первых, уникальный стиль выражения и индивидуальный творческий почерк поэта; во-вторых, смысловые и функциональные особенности ономастических единиц, использованных в тексте; в-третьих, поэтическое представление диалектных особенностей, характерных для региона Нахчыван, а также местных обычаев и традиций. Исследование показало, что Элхан Юрдуоглу мастерски использует диалектные слова, фольклорный стиль и образы, связанные с исторической памятью, тем самым усиливая национальный дух художественного текста.

В статье также подчеркивается, что изучение языковых и стилистических особенностей Элхана Юрдуоглу является актуальной задачей современной азербайджанской литературоведческой науки. Поскольку исследование творчества молодых представителей литературы имеет важное значение для определения направлений развития национальной литературы. В этом контексте анализ поэмы «Нахчыванский эпос» позволяет не только выявить индивидуальный творческий стиль поэта, но и получить ценные результаты в плане поэтического отображения национальных и духовных ценностей в современной литературе.

Ключевые слова: Элхан Юрдуоглу, «Нахчыванский эпос», язык и стиль, ономастические единицы, национальные и духовные ценности

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Əli Həşimov